

DÜNYA NASREDDİN HOCA FIKRA KÜLLİYATI 1616'YA YÜKSELDİ

Nail TAN*

Türkiye’de yayımlanmış Nasreddin Hoca araştırmaları içinde iki kitabın özel bir önemi vardır. Bu kitaplardan birincisi Nasreddin Hoca hakkında dünyada yapılmış araştırmaları, yayınları, iddiaları bir araya getirerek değerlendirmesiyle tanınmıştır, bir el kitabı niteliğindedir. İkincisi ise bütün Nasreddin Hoca fıkralarını yazma, basma bütün kaynakları tarayıp topluca bilim dünyasının hizmetine sunma yönüyle ön plana çıkmıştır. Bu alanda kitap, makale, bildiri yazacakların bu yayınları görmeden kalemi ellerine almaları mümkün değildir, denebilir. Söz konusu eserler, kitaplar şunlardır:

Nasreddin Hoca (2014), haz. Saim Sakaoğlu, Ali Berat Alptekin, 2. bs., Ankara, 328 s., AKM Yayınları, 442. Kitabın genişletilmiş üçüncü baskısı Haziran 2018 ayında Akşehir Belediye Başkanlığınca yapılmıştır. Sakaoğlu Saim-Alptekin, Ali Berat (2018), 3. bs., Akşehir-Konya, 422 s., Akşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Nasreddin Hoca ve 1616 Fıkrası (2018), haz. Mustafa Duman, 2. bs., İstanbul, 740 s., Everest Yayınları, 1739.

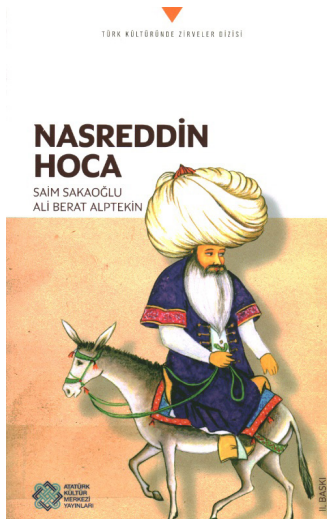
Prof. Dr. Saim Sakaoğlu ve öğrencisi Prof. Dr. Ali Berat Alptekin’in kitabından XIII. yüzyıl Türk fıkrâ kahramanı Nasreddin Hoca’nın Türk dünyasında hangi adlarla bilindiğini hatırlayalım önce (Sakaoğlu-Alptekin 2014: 53):

Azerbaycan: Molla Nesreddin

Doğu Türkistan: Afandi, Nasirdin Efendi

Kazakistan: Koca Nasır, Hoca Nesir, Kuja Nasr

* KTB E HAGEM Genel Müdürü, Halk Bilimci, naitantdk@gmail.com.

Kırgızistan: Ependi

Özbekistan: Nasreddin Afandi, Molla Nasreddin, Hoca Nasreddin, Apandi, Afandi

Türkmenistan: Ependi, Nasreddin Ependi

KKTC: Nasreddin Hoca

Karaçay: Nasır Hoca

Tatar Türkleri: Huca Nasreddin, Molla Nasreddin

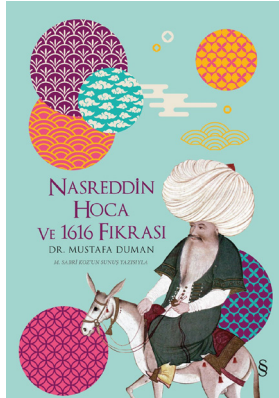
Kumuk Türkleri: Hoca, Molla Nasreddin, Nasridin

Batı Trakya Türkleri: Nasreddin Hoca

Irak Türkleri/Türkmenleri: Molla Nasreddin

Türk dünyasının ortak kültürel değeri, mi-zah/fıkra tipi Nasreddin Hoca konusunda üni-

versite dışı araştırmalar yapanların başında Dr. Mustafa Duman gelir desek bir hakikati teslim etmiş oluruz. Dünyanın neresinde olursa olsun Hoca hakkındaki yazma, basma eserleri, makaleleri, bildirimleri yakından takip eden, gelirinönemli bir bölümünü bu uğurda harcayan, bibliyografya ve fıkra külliyyatıyla tanınan Dr. Duman, şüphesiz dünyada en zengin Nasreddin Hoca arşivine sahiptir. Yeni kitabına klasik bir *Sunuş* değil, âdeta giriş bölümü yazan, kendisi de bir Nasreddin Hoca uzmanı olan M. Sabri Koz'un şu düşüncelerine biz de tereddütsüz katılıyoruz (s. 15):

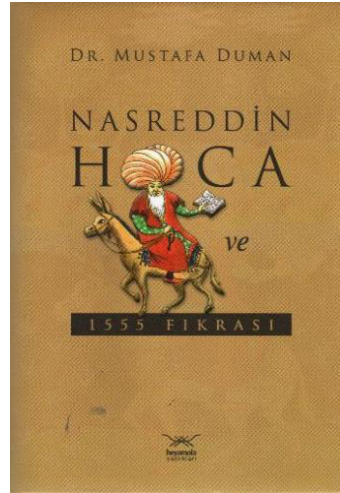
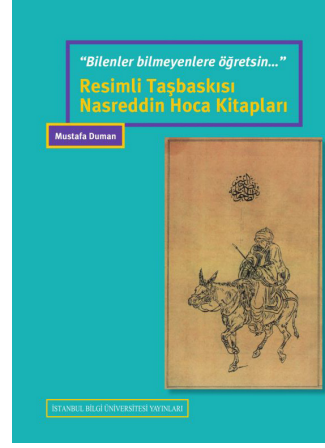
“Dr. Mustafa Duman'ın Nasreddin Hoca hakkında yazdıklarına katılmayabilir, yayımladığı metinleri beğenmeyebilir, derlemelerini yerinde ve doğru bulmayabilirsiniz. Bu nasıl kişiden kişiye, görüşten görüşe değişen bir gerçek ise kitabımın her Nasreddin Hoca çalışması sırasında el altında bulundurulması ve kaynak olarak kullanılması değişmeyen bir gerçek olacaktır. O, henüz makaleler cildini çıkarmamış olsa da 2005'te yayımladığı *Açıklamalı Bibliyografya* çalışmasıyla dünyanın hemen her yerinde ve belli başlı dillerde Nasreddin Hoca kitapları yayımlandığını göstermiş, yazmaların ve nadir bas-

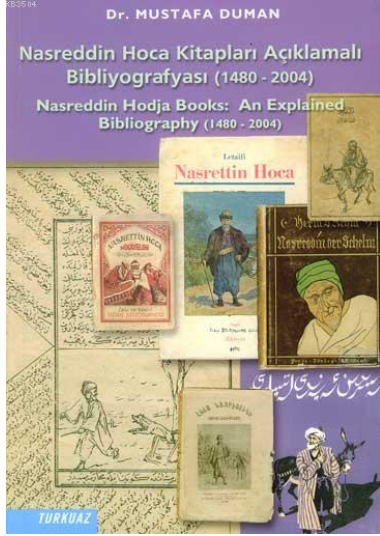
kıların özellik ve içerikleri hakkında doğru bilgiler vermiş; 2008 tarihli kitabında da zengin içerikli incelemeler, 1555 fıkra yayımlayarak, daha da önemlisi biri ilk kez ve tam metin olmak üzere birçok yazmayı örnek metinlerle tanıtmış, ilk baskıdaki fıkra sayısını eldeki yeni baskı ile 1616'ya çıkartmıştır.

Dr. Mustafa Duman adı, Nasreddin Hoca yaşadıkça öbür hizmet edenler gibi var olmaya, anılmaya devam edecek. Bana göre, bir araştırmacı için hiç ama hiç azımsanmayacak bir sonuç.”

Dr. Duman'ın Nasreddin Hoca hakkındaki en önemli ilk çalışması, yayını dostum Koz'un işaret ettiği gibi 2005'te yayımladığı bibliyografyadır: *Nasreddin Hoca Kitapları Açıklamalı Bibliyografyası*: 1480-2004, İstanbul 2005, 352 s., Turkuaz Yayınları, 3. 2008'de 1555 fıkradan oluşan fıkra külliyyatının ilk baskısıyla taç eserlerini ikiledi: *Nasreddin Hoca ve 1555 Fıkrası*, İstanbul 2008, 672 s., Heyamola Yayınları. Bu kitapla Dr. Duman, M. S. Charitanov, 'Dvatcat' cetyre Nasraddina [Yirmi-dört Nasreddin], Moskova, 1986 adlı kitapta verilen 1238 fıkrayı aşmıştır. Geniş ilgi gören bu baskıyı, güncellenen yeni bilgi ve fıkralar eklenen ikinci baskı diyebileceğimiz, M. Sabri Koz'un Sunuş'uyla yayımlanan tanıtacağı-mız 1616 fıkralık yeni kitabı izledi. Ancak bir farkla. Yanında ikiz kardeşi de vardı: *Resimli Taşbaskısı Nasreddin Hoca Kitapları*, İstanbul 2018, 296 s., Bilgi Üniversitesi Yayını. İkiz kitapta, bizzat görülen, incelenen elliyi aşkın taşbaskı kitap üzerinde durulmaktadır ki, Nasreddin Hoca Türk dünyasında ve dünyanın bazı ülkelerinde önemli ölçüde bugüne göre bu ilkel baskılar sayesinde tanınmıştır. Dr. Duman, bu konuyu bir makalesinde de ele almıştır: "Nasreddin Hoca Mizahının Yayınlanmasında Taşbaskısı Nasreddin Hoca Kitaplarının Etkisi", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XIII: Hicve Revâ, Mizaha Mâyil/Güldürücü Metinleri Anlamak*, haz. H. Aynur vd., İstanbul 2018, s. 340-356, Klasik Yayınları, 159. Yazarın üzerinde çalıştığı, tamamlamakta haklı olarak zorlandığı ama mutlaka bitirmesi gereken eseri ise "Nasreddin Hoca Makaleler Bibliyografyası"dır. 2018'in bereketi, bu eserin de kitaplığımıza gireceğinin, en belirgin göstergesidir diyebiliriz.

Nasreddin Hoca ve 1616 Fıkrası için; hazırlayanının, yazarının da "Ön Söz"ünde dikkate değer açıklamaları bulunuyor (s. 17-18):

“Nasreddin Hoca fıkraları, ona bağlı olarak adlandırılan yazılı, sözlü gelenekte günümüze kadar ulaşan fıkralardır. Bu fıkralara her gün yenileri eklenmektedir. Olay, tamamen folklor kurallarına bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Bu bakımdan, bazılarının yapmaya çalıştığı gibi, Nasreddin Hoca fıkralarını belirli sayılarla sınırlamak, ayıklamaya, düzeltmeye kalkmak, halk fıkralarının ortaya çıkmasında ve yayılmasındaki kurallara daha doğrusu halkın kültürüne müdahale etmektir.

Nasreddin Hoca ve 1616 Fıkrası'nda yazmalardan derlenen 489 fıkra ve sözlü gelenekten, basma kitaplardan ve diğer yayınlardan derlenmiş 1127 fıkra yer almaktadır. Bu ikinci kategoride verilen fıkraların

büyük bir bölümü Türkiye dışından 40 halk ve 40 dilden derlenmiştir. Sonuçta 1616 fıkra içeren bu kitapta, bir önceki kitaptaki 1555 fıkralık rekor da aşılmış ve dünyanın en fazla sayıda Nasreddin Hoca fıkrası içeren kitabı ortaya çıkmıştır. Ayrıca, kitabın başında yer alan Nasreddin Hoca yazıları güncellendi ve Nasreddin Hoca-Timur ilişkisiyle *Binbir Gece Masalları*'nda yer alan Nasreddin Hoca fıkraları konusunu işleyen yazılar da bu baskıya eklendi.”

Dr. Duman'ın 1616 fıkralık kitabı, esasında iki bölüm ve eklerden oluşmakta: Temel bilgiler ve fıkra metinleri. İlk bölümde, Nasreddin Hoca hakkında araştırma yapacakların öncelikle bilmesi gerekenlere yer verilmiş. Hayatı, ailesi ve hakkındaki efsanelerin (s. 19-58) ardından şu temel ara başlıklar çerçevesinde bilgi verildiği görülmektedir:

- Eski Yazılı Kaynaklarda Nasreddin Hoca (s. 59-76)
- Nasreddin Hoca Konusunda Yapılan Bazı Yanlışlar (s. 77-86)
- Nasreddin Hoca Konusunda Türkiye'de Yapılan Çalışmalar ve Yayınlar (s. 87-94)
- Nasreddin Hoca Konusunda Batı'da Yapılan Bazı Çalışmalar (s. 95-106)
- Nasreddin Hoca Cuha Değildir (s. 107-128)
- Nasreddin Hoca Fıkralarından Binbir Gece Masalları'na (s. 129-148)
- Halkın Kahramanı Nasreddin Hoca Timur'a Karşı (s. 149-160)
- Nasreddin Hoca Fıkralarında Müstehcenlik Konusu (s. 161-166)
- Nasreddin Hoca'yı Yasaklamak (s. 167-180)

Nasreddin Hoca Kitapları (Yazmalar, Taşbaskı Kitaplar (s. 181-186)

Nasreddin Hoca Çizgi Romanları ve Çizgi-band Hikâyeleri (s. 187-190)

Nasreddin Hoca Tiyatro ve Sinemada (s. 191-200)

Nasreddin Hoca Fıkralarının Yayılması (s. 201-218)

Fıkra Metinlerinin Kaynakları (s. 219-229)

Fıkra metinlerinin yer aldığı (yazma ve taşbaskı eserlerdeki dilin korunarak) ikinci bölümde 1616 fıkra şu başlıklar altında tasnif edilerek sıralanmıştır:

Nasreddin Hoca Yazmaları (s. 233-352)

Türkiye'den Derlenen Yayınlanmamış Nasreddin Hoca Fıkraları (s. 353-358)

Türkiye'den Derlenmiş ve Yayınlanmış Nasreddin Hoca Fıkraları (s. 369-442)

Türkiye Dışından Derlenmiş Nasreddin Hoca Fıkraları (s. 443-628: Sırasıyla Gürcistan, Kafkasya, Ukrayna, İran, Batı Trakya, Makedonya, Arnavutluk, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kıbrıs Rum Cumhuriyeti, Bulgaristan, Romanya, Gagavuzeli, Yunanistan, ABD, Sırbistan, Hırvatistan, Finlandiya, Rusya Federasyonu, Tataristan Cumhuriyeti, Azerbaycan, Özbekistan, Karakalpak Türkleri, Tatar Türkleri, Tacikler, Kırgız Türkleri, Uygur Türkleri, Türkmenistan, Kazakistan, Pakistan)

Kitabın *Ekler* bölümü de (s. 629-646) dikkatle okunup incelenmelidir. Çünkü 1555 fıkranın yer aldığı birinci baskıya yapılan ek fıkra metinleri buradadır. Sonradan görülen kaynaklarda, yeni fark edilen 1555-1616 arası 61 fıkra üç başlık altında sıralanmıştır:

A. Nasreddin Hoca Yazmaları (Fıkra Nu: 1556-1562)

B. Türkiye'den Derlenen Nasreddin Hoca Fıkraları (Fıkra Nu: 1563-1610)

C. Türkiye Dışından Derlenen Nasreddin Hoca Fıkraları/Nasreddin Hoca Almanya'da (Fıkra Nu: 1611-1616)

Eklerden sonra 1616 fıkradan 489'unun yazma eserlerden, 424'ünü Türkiye'den, 703'ünün ise yurt dışından çeşitli kaynaklardan derlendiği anlaşılmaktadır.

En sonda dipnot yerine geçen *Kaynaklar ve Açıklamalar* başlığı altında verilen bilgiler, bizce kitabın en can alıcı yönüdür. Birinci fıkradan 1616 numaralı fıkraya kadar, her metnin kaynağı; bazen yalın künye bazen de açıklama künye şeklinde yararlanacakların hizmetine sunulmuştur.

Kitaptaki fıkra metinleri derlenirken internet/genel ağ verilerinin kullanılmamasını takdirle karşıladığımızı belirtmeliyiz. Netlore/internet folkloru konusunda derleme, araştırma yapanların konusu bu iş. Belki gelecekte her

iki taraf, çalışmalarını tamamlamaya bir yakın seviyeye ulaştırdıklarında, metinlerini birleştirmeyi düşünebilirler.

Müstehtecen fıkralar konusu, kitaba yöneltilen eleştirilerin odağını oluşturmaktadır. Dr. Duman'ın herhangi bir ayıklamaya tabi tutmadan bütün fıkraları, kaynaklarda görüldüğü gibi yayınlaması, verdiği bilgileri bir akademisyen kadar (kendisi tıp doktorudur) değerlendirememesi elbette eleştirilebilir. Ancak, bu eleştirilerin haklılığı kadar, metin yayıncılarıyla bu metinleri değerlendireceklerin farklı bilim insanları olabileceği, hatta bu durumun nesnellik açısından daha uygun düşeceği gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir.

Öyle anlaşılıyor ki, Dr. Duman külliyyatına yeni fıkra eklemeyi sürdüreceğ ve üçüncü baskıda belki de 2000 rakamına ulaşacaktır. Bu hedeften önce "Nasreddin Hoca Makaleler Bibliyografyası" eserini tamamlamasını heyecanla beklediğimizi belirtmeliyiz. Kalem, bilgisayarı hep çalışsın, yüzünden Nasreddin Hoca gülümsemesi hiç eksik olmasın!